

РЕЦЕНЗИЯ

от

доц. д-р Джени М. Маджаров,

Софийски университет „Св. Кл. Охридски”,

на дисертационен труд за присъждане на образователна и научна степен „доктор”,

в областта на висшето образование, разработен в катедра „Етнология”, при

Исторически факултет на Софийски университет „Св. Кл. Охридски”

Научна област: **3. Социални, стопански и правни науки**

Професионално направление: **3.1. Социология, антропология и науки за културата**

Автор: **Петър Карамфилов Зарев**

Тема: **Рефлексивен модел на учителя за социокултурна компетентност**

Научен ръководител: **проф. д-р Ирина Колева**

Биографични сведения

Докторантът има богата професионална биография свързана с работа в различни държавни институции като МОМН (МОН) и неговото подразделение Национален институт за обучение и квалификация в системата на образованието – гр. Баня, така и в частни медийни, консултантски, проектни и пр. бизнес организации и сдружения. Притежава богат професионален опит на изпълнител, но и на ръководител на различни звена. Заемал е ръководни длъжности включително зам. директор на столично СОУ и директор на институт.

Участвал е успешно в няколко следдипломни квалификации и притежава магистърски степени, основно в сферата на образованието, от различни ВУЗ. В процеса по подготовка на настоящата дисертация участва в две научни конференции с изнасяне на доклади (Гьолечица 2014, София 2014). Участва в подготовката на много и различни национални и международни проекти, основно в сферата на образованието.

Данни за докторантурата

Темата на представения дисертационен труд е обсъдена в катедра Етнология, при ИФ на СУ, след което е предложена и приета от Факултетния съвет, така Петър Карамфилов Зарев е зачислен в редовна докторантура с продължителност 2014-2017 г. Темата на дисертацията е „Рефлексивен модел на учителя за социокултурна компетентност”. За научен ръководител е избрана проф. д-р Ирина Колева от катедра Етнология. Обучението на докторанта протича по предварително изготвен и приет от Катедрения и Факултетния съвети индивидуален учебен план. По време на обучението докторантът полага успешно и в срок всички предвидени в индивидуалния план изпити. При протичане на докторантурата са спазени всички разпоредби, включени в Правилника за условията и реда за придобиване на научни степени и заемане на академични длъжности в СУ „Св. Кл. Охридски”.

На заседание в разширен състав на катедра Етнология (04. 07. 2017 г.) е проведено вътрешно обсъждане на разработения дисертационен труд. На него участниците излизат със становище, че представеният дисертационен труд покрива всички изисквания, за да бъде предложено неговото допускане до публична защита. Направено е писмено предложение до Факултетния съвет за състава на научното жури. На свое заседание Факултетният съвет на ИФ одобрява състава на научното жури, на чиято основа е издадена заповед за провеждане на процедурата.

По време на процедурите за допускане на разработката до публична защита не са установени нарушения и са спазени всички предписани нормативни изисквания. В резултат на това, както и на основание от всички представени документи, спокойно може да се заключи, че процедурата по обявяване и провеждане на конкурса е протекла в пълно съответствие със Закона за развитие на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ), с Правилника за неговото приложение, както и с вътрешния Правилник за условията и реда за придобиване на научни степени и заемане на академични длъжности в СУ „Св. Кл. Охридски”. Така представената процедура напълно отговаря на изискванията в посочените нормативни документи, което е основание за преминаване към следващия, завършващ етап от нейното осъществяване.

Сведения за дисертацията и автореферата

Общият обем на дисертационния труд е значителен – 307 стр. От тях 279 стр. са текст на разработката и 82 стр. приложения. Литературата съдържа 140 заглавия, от които 118 на кирилица и 22 на латиница, а Библиографията включва 150 заглавия на кирилица и 142 на латиница. Има и 43 електронни траектории. Списъкът с информатори съдържа 75 имена. Отделно има диск с приложения на схеми, таблици, диаграми, част от които

са поместени и в изложението. Разработката е построена в разгърната схема, състояща се от увод, четири глави, изводи и заключение.

Увод В тази част на дисертацията са изложени всички основни страни, които я представят като много належаща и значима, относно съществуващите сериозни национални и европейски проблеми в образователната система. В подкрепа на това твърдение стои прегледа на динамично променящата се социокултурна ситуация както в страната, така и в Европа, която оказва съществено влияние върху процесите в образователната система и дейността на педагогическите специалисти. Разрешаването на тези засилващи въздействието си проблеми се търси в нарастващата роля на активния субект в системата – учителя, с подобряване на неговата социокултурна компетентност.

Значимостта на настоящото изследване се определя и от факта, че то е част или както го е отбелязал авторът „срез“ от мащабен проект под ръководството на МОН. От друга страна настоящата разработка е значима поради своя мултидисциплинарен характер, което включва познания, подходи и фактология от няколко научни области като философия, психология, педагогика, етнология, културология, социология и пр.

В **Увода** ясно са формулирани основната цел и задачите, поставени пред изследването, сред които се откроява разработването на ценностно ориентиран емпирико-теоретичен рефлексивен модел за социокултурна компетентност на учителя. Уместно е представен и предмета на изследването като създаване на рефлексивен модел на учителя за образователно взаимодействие в интеркултурна среда. По същия ясен начин е описан и обекта на самото изследване. На основата на горепосоченото докторантът си поставя практическата задача с тази разработка да отдели, чрез метода на рефлексията, и представи онези показатели, които са важни за социокултурната компетентност на *успешния учител*, в националната и европейската образователна система.

Първа глава „Мултиетническа рефлексия и образователна интеграция“ представя различни актуални проблеми и теоретични подходи, свързани с мултиетническата рефлексия и образователната интеграция, като основно заявени проблеми в изследването. В частта много пространно и в подробности е изложено многообразието от теоретични постановки на класически и съвременни изследвания в областта на философията, педагогиката и психологията, които дават добра научна основа за осъществяване на настоящото изследване. Основно внимание се отделя за разглеждане в теоретичен план на рефлексията, нейната същност, различните постановки на школи и направления за нея, както и прегледа на разнообразието от форми на проява. В разработката докторантът излага много подробно и задълбочено становищата на изтъкнати български и чужди изследователи, по тези и други въпроси, като анализира отделните научни позиции и на места изказва свое критично мнение по тях. В

изложението намира място и пространен анализ на различни теории от психологията и антропологията относно подходите за практическо приложение на интеркултурното образование.

С представянето на богата и научно коректна фактология изложението ни убеждава в задълбочените и широки познания на докторанта по основни и актуални национални, и чужди изследвания по разглежданата проблематика. Практическият и научен принос на разработката е загатнат от обемния преглед и анализ на много, касаещи проблема, европейски и български нормативни документи, свързани с интеграцията на различни етнически общности в страната и на континента. Те са свързани със създаването на благоприятна среда за осъществяване на интеркултурно образование. В този тематичен контекст е направен и пространен преглед на националните програми за интеграция на проблемните малцинства в България, като ромите, както и възможностите за тяхното активно включване в образователния процес.

Забележителна част на разработката е приложеното изобилие от схеми, което спомага за онагледяване на теоретичния и практически преглед на проблемите, свързани с феномена рефлексия, нейните модуси и подходи за прилагане. При излагане на целите и съдържанието на различните стратегии за справяне с проблемите в образованието докторантът, в съзвучие с последните тенденции на европейските институции, отдава своето предпочитание за прилагането на модела за интеркултурно образование, пред показващия съществени недостатъци на межкултурното образование.

Тук следва да спомена и някои допуснати неточности в изложението, които макар и несъществени, предизвикват известно недоумение. По своето съдържание думите заемки от чужди езици - *термин* и *понятие* са езикови синоними. Поради този факт тяхното дублиране в обединена формула като „термин-понятие” буди моето езиковедско недоумение. От своя страна научната област на Рефлексивната антропология има доста по-различно съдържание от представеното тук в текста. Добре би било докторантът да се запознае и с тази друга страна на една от водещите в Културната антропология дисциплини през втората половина на XX век.

Втора глава „Социокултурна компетентност на учителя” е тази част на разработката, в която много подробно и с необходимия критичен подход се разглеждат основни постановки, залегнали в явлението „социокултурна компетентност”. На първо място са представени становищата на различни научни школи по въпросите за двигателите на личностното развитие и социализация на индивида. С необходимата доза критичен подход са представени постановките от школата на Хуманистичната психология и Антропологията на възпитанието. Подробно и съобразно поставените пред изследването задачи са разгледани темите за различните подходи и принципи за работа при социализация на личността. Като тук докторантът заявява своята позиция, че за основополагащ и резултатен приема рефлексивния подход на работа.

Проблемът за компетентността на индивида, със специална насоченост към училищния педагог, е разгледана високопрофесионално с позоваване на много автори и техните становища. Важна и приносна част на изследването е прегледът и анализът на националните предпоставки за осъществяване на успешна образователна дейност в съзвучие с най-новите европейски изисквания и стандарти. В подкрепа на това са представени голяма част от стратегическите образователни предпоставки по отношение на всички етнически общности, което изложение е подкрепено с много актуални статистически сведения. Като принос на написаното в настоящата глава отчитам ясно изложеното становище на докторанта по въпроса за основните комуникативни компетентности на тази категория учители, които работят в трудната среда на различни общности. Тук, макар и стряскащо, се налага като важно и практически ориентирано заключението, че голяма част от нашите педагогически специалисти, в основното и средното образование, не са подготвени за работа в интеркултурна класна стая. По този начин докторантът е напипал един от основните проблеми на съвременната ни образователна система.

По-долу в текста на дисертацията са обсъдени различни теоретични подходи, с помощта, на които могат да се разработват парадигми за мултиетническо образование. Важна за темата е онази част, в която се изброяват и анализират етнопсихологическите специфики на типологията на образователно взаимодействие.

Съществено важно е и изнесеното във втората част на тази глава, защото е представен обстоен и много достоверен анализ на онези български и европейски образователни практики, които имат отношение към прилагането на рефлексивния подход. Принос на докторанта е наблягането върху различията при националната и европейската практики. В практически план това е много важна информация.

Трета глава „Рефлексивен модел на учителя за социокултурна компетентност” представлява същинската изследователска част на разработката. В нея основно място заема представянето на проведеното изследване с обясняване на неговите основни задачи, обхват, начин на събиране на данните, както и подхода за тяхното анализиране. Тази част съдържа изключително богата информация както от сферата на педагогиката и психологията, така и техните етнологички разновидности, което логично поставя настоящата дисертация в сферата на етнологичното проучване. Изложената фактология е онагледена с богат илюстративен материал от схеми, диаграми и таблици, които улесняват читателя, както и възприемането и осмислянето на изследваната проблематика.

В обхвата на представянето на рефлексивния модел на учителя за социокултурна компетентност са включени и подробно разгледани основните етапи, по които е осъществено изследването, проведено чрез обучението на 4111 учители в социокултурна компетентност, през периода 2013-2016 г. На предно място в

концептуалните постановки на изследвания проблем стои разгърнатият рефлексивен подход. Тук заслужава похвала инициативата на докторанта да осмисли, подбере и изложи в системен вид различните техники за изграждане на т. нар. *успешен учител*. С много внимание и точност са разгледани обосновките на емпирико-теоретичната парадигма за създаване на социокултурна компетентност у учителя, която се основава на рефлексивния подход. В подробности са дискутирани проблемите в системата „обучаващ – обучаван“, особеностите на организационната среда, нейните стимули и параметри и пр.

Приносна страна на тази глава на дисертацията представлява диагностичния преглед на етнопсихологическите основания за създаване на социокултурната компетентност на учителя. Много точно и ясно са изложени целите на този, според думите на докторанта, „диагностичен срез“. Тук логично са включени такива показатели за създаване на социокултурната компетентност, познаването и прилагането на етнопедагогически и етнопсихологически модели за образование в интеркултурна среда, развиване на умения за изграждане на педагогически и частнодидактически технологии и пр.

С много практическа насоченост са разработени подтемите за структурирането на рефлексивните задачи и микроисторическите подходи за осъществяване на образование в интеркултурна среда. Обаче за най-съществен принос към съвременната образователна практика приемам премислянето и съставянето на списък с основни показатели, които са важни за изграждане на социокултурна компетентност на педагогическите специалисти.

В края на главата, в обем от около 20 страници, е направена подробна оценка на резултатите и постиженията от проведеното обучение на 4111 учители, в рамките на представеното изследване. Изводите имат както теоретична, така и значителна практическа стойност, а също и приложимост, което подчертава високото ниво на осъществяване на дисертационната разработка.

Четвърта глава „Обобщен емпирико-теоретичен рефлексивен модел в системата на образователното взаимодействие, спрямо социокултурната компетентност на учителя“. В тази част докторантът прави качествен анализ на участвалите в изследването целеви групи. В състава на тези групи влизат директори на училища – общо 45 души от три области на страната – Бургаска, Сливенска, Ямболска. Събраната изключително богата база от данни е систематизирана и анализирана, което позволява на докторанта да направи много верни практически изводи относно проблемите и възможностите в системата на образователното взаимодействие. От друга страна да провери на практика и доогледа вече създаденият рефлексивен модел за социокултурна компетентност на педагогическите специалисти.

На основа всичко изнесено в настоящата дисертация Петър К. Зарев прави обобщения в **главата Изводи**. Същите са в две ясно разграничени насоки – научно-теоретична и

приложно-практическа. Тяхното подробно проследяване отново подчертава високата научна осведоменост и практическо изследователско умение на докторанта да обхване в цялост тази сложна материя, да предложи разбираеми, ясни и отговарящи на научната достоверност анализи и обобщения. Изведените оценки и представените резултати ни убеждават във възможностите на докторанта да продължи на по-високо ниво тези свои изследвания, за да постигне нови практически резултати, които имат не само национално, но и европейско значение.

В последната част на дисертацията - **Заклучение** постигнатите обобщения по темата и изнесените практически резултати за съжаление са представени само в схематизиран вид. Една подобна обемна и сериозна разработка предполага по-пространно излагане на изводите, които да послужат като отправна позиция за размисъл на читателя, но и като практически наръчник за онези педагогически специалисти, които желаят чрез прилагане на рефлексивния модел да подобрят своята социокултурна компетентност.

Авторефератът на дисертацията в сбита и точна форма предава съдържанието на тук вече представената докторантска разработка.

На тази основа спокойно мога да заявя, че предложеният за разглеждане дисертационен труд и придружаващият го автореферат, отговарят на всички изисквания от Правилника за условията и реда за придобиване на научна степен и заемане на академични длъжности в СУ „Св. Кл. Охридски”.

Научни приноси

- Разработен е рефлексивен емпирико-теоретичен модел за социокултурна компетентност на учителя в системата на българското образование.
- Направено е описание и анализ на личната рефлексивна етнопсихологическа технология и техника.
- Изведени и обобщени са основните етнопедagogически показатели за социокултурна компетентност на учителя в интеркултурна образователна среда.
- Изнесени са множество приложно-практически изводи в полза на създаването и развитието на социокултурната компетентност на учителя.

Публикации

Докторантът има изискуамето количество от три публикации по разработвания в дисертацията проблем, което е достатъчно условие за осъществяване на публична защита.

Заклучение

На основание направеният критичен преглед на представеният дисертационен труд, изтъкнатите приноси страни и изводи, препоръчвам на уважаемото Научно жури да присъди на Петър Карамфилов Зарев образователната и научна степен „доктор” по Етнология, в научната област 3. Социално, стопански и правни науки, с професионално направление 3.1. Социология, антропология и науки за културата.

3 август 2017 г.

София

/доц. д-р Джени Маджаров/